

תזכיר פומבי אל ראש הממשלה

על הספר תזכיר לראש הממשלה – מצב האומה מאת פרופ' יחזקאל דרור*

אלוף (מיל') שלמה גזית

לו נדרשתי להגדיר במשפט קצר אחד את ספרו של פרופ' יחזקאל דרור, תזכיר לראש הממשלה – מצב האומה, הייתי אומר, זו "תזמורת מופלאה, שאיש אחד מנגן בכל כליה". בדרך הטבע, "תזכיר" כזה – גיבוש של הערכת מצב לאומית, בין-תחומית – היה דורש להקים צוות גדול יחסית, של כתרסר חוקרים בכירים, לפחות, ועוד כמספר הזה עוזרי-מחקר. והנה מלאכה זו נעשתה כולה בידי אדם אחד בלבד. פרופ' דרור עשה מלאכה זו לבדו, ביוזמה אישית, בהתנדבות וברמה אובייקטיבית, שרק חוקר אקדמאי, שאינו נמנה עם הממסד, ואינו קשור לשררה, או נזקק לה, יכול להגיע אליה. אולם את עיקר ההתפעלות יש לייחד ליכולתו להקיף ספקטרום רחב וכולל כל כך של נושאים ושל בעיות.

למקרא הערכה נוקבת זו אי אפשר שלא להצטער על כך שישראל של שלהי המאה לא השכילה להקים יחידה בלתי-תלויה להערכת-מצב לאומית בסמוך לראש הממשלה. אי אפשר שלא לראות את הפער התהומי בין השיטה הקיימת בתהליך קבלת החלטות הלאומיות של "שליפות" לבין העבודה היסודית והבלתי-תלויה של גורם מקצועי, הכולל את מיטב המוחות ואת מיטב הידע, המגבש את הערכתו שלא תחת אילוצי המאורעות, ולא תוך פזילה בלתי-פוסקת של עובד במנגנון הממלכתי, המחפש ליישר קו עם העומדים בראש המדינה.

יחד עם זאת, למקרא "תזכיר" של פרופ' דרור אפשר גם להבין את הסיבה מדוע לא כוננה מועצה להערכת-מצב לאומית – וככל הנראה, גם לא תוקם. רק טבעי הוא, כי ממשלה חפצה לתפקד מבלי שיימצא מי שיצביע בפניה ללא הרף על סטיותיה מן השיקול האובייקטיבי, מן הדרך הנכונה; מבלי שיימצא מי שיצביע בפניה על עיוותי המצע הרעיוני המפלגתי ועל הנזק הבלתי-נמנע של הצורך לסגל קו ומדיניות לפי צרכים ושיקולים קואליציוניים. ממשלה מעדיפה לפעול לפי הנוסחה המוכרת – אל תבלבל אותי עם עובדות, את דעתי כבר קבעתי – והנה, אם תכונן מועצה כזו, היא תזמן לתוך ביתה גורם, שיחזור ויצביע בפניה על העובדות ועל אותן עובדות, שאינה חפצה להיזכר בהן. האמנם יכולים אנו לראות ממשלה, השותלת בתחומיה את הגורמים, שיצביעו בפניה שוב ושוב על "הכתובת שעל הקיר"?

אין אפוא להתפלא על כך, שספרו של פרופ' דרור, שיצא לאור לפני כשנתיים, בסמוך לכינונה של הממשלה החדשה בישראל, נותר כמעט ללא תהודה. ללא תהודה ציבורית, ללא תהודה הקשורתית, וחשוב מכל – ללא תהודה של ה"נמען", ראש ממשלת ישראל וחבריו לקבינט. יחד עם זאת אל לנו לחפש את האשמה

המנהיג, עלייתו והשכלתו. אלא שהניסיון מלמדנו, כי המבחן האמיתי מצוי בתחום האמורפי של המושג כריזמה אישית. המנהיגות הבריטית של סוף שנות השלושים צמחה, חונכה, והתפתחה באותו מסלול ממש, שבו צמח גם וינסטון צ'רצ'יל. מנהיגות זו לא היתה כשירה להתמודד עם המשבר המדיני-צבאי, שהתגלע בפרוץ מלחמת העולם ועם המפלות הצבאיות הכואבות כל כך. מנהיגות זו נדרשה לפנות מקום לפוליטיקאי, שישב באותה עת ב"גלות", וניחן בתכונות הדרושות במצב שנוצר.

מצב דומה עבר עלינו בישראל, בעת המשבר של חודש מאי 1967, משקרב בן לילה הסדר צבאי-מדיני, שהכרנו כאחת-עשרה שנים. המנהיגות הביטחונית בישראל של אותם ימים הכינה את צה"ל ואת העם לניצחון הסוחף במלחמת ששת הימים, אלא שדרוש היה ניצוץ הכריזמה של משה דיין על מנת להוציא זאת מן הכוח אל הפועל.

וכאן נשאלת השאלה הבלתי-נמנעת כיצד אפשר להתכונן מראש להתפתחויות כאלו? כמה ממסקנותיה המלצות של ה"תזכיר" הן בתחום המובן מאליו, אלא שזה "מובן מאליו", שקשה כל כך לממשו. פרופ' דרור הצביע על הצורך לנצל "טראומות ומצבי לחץ בלתי-נמנעים, כדי לקדם תמורות חברתיות דרושות" (ע' 197). ואכן, אם אמנם יודעת המנהיגות לאן היא חפצה להגיע, עליה לנצל את שעת הכושר על מנת להתקדם לעבר מטרה זו, בהנחה שלא תוכל לקדם את היעדים האלה במצב רגיל. ושוב, כל כך פשוט להמליץ על מדיניות זו וכל כך קשה ליישמה. בימים האלה, בעקבות הטבח במערת המכפלה, נוצרו תנאים, ונדרשו החלטות אמיצות במגמה להביא לשינוי המצב, ששרר ביהודה ושומרון בכלל ובחברון בפרט. בכל זאת, לא נמצא הכוח לעשות כן.

★ אם הביא פרופ' דרור דוגמאות מן העבר, הרי הוא מניח, כי הקורא הממוצע שותף לאוצר המידע של המחבר, ואינו זקוק להסבר. כך, למשל, הזכיר שגיאות חמורות בעבר: דחיית הסכם בן-גוריון-ז'בוטינסקי בשנת 1934; וטיפול מוטעה בעולי ארצות המזרח לאחר קום המדינה. תמהני מי מבין קוראי התזכיר יודע מה היתה השגיאה החמורה שבדחיית הסכם בן-ג'בוטינסקי? במה עסק ההסכם, מי דחוהו, ומה הנזק החמור, שנגרם כתוצאה מכך? וחשוב יותר – מה ניתן ללמוד מכך על בעיות ימינו אנו? אודה ולא איבוש, אני נמנה עם הבורים בסוגיה זו. באותה מידה תמהני למה התכוון פרופ' דרור ב"טיפול המוטעה" בעולי ארצות המזרח. כלום אין כאן חוכמה בדיעבד? וכי באמת, היה סיכוי כי בנסיבות המיוחדות של השנים שלאחר תום מלחמת העצמאות, אל מול נחשול עלייה, שהיה גדול כמעט פי שניים מגודלו של היישוב ה"קולט", אפשר היה להציע מדיניות טובה יותר? מכל מקום, אם, אמנם, כך סבור פרופ' דרור, ראוי היה, כי יסביר את דבריו, יפרשם, ויצביע על הלקחים האקטואליים, המשתמעים מכך.

אחת המסקנות המרכזיות בהערכת המצב של פרופ' דרור היא: הפער בין סך-הכל מצבה הטוב יחסית של ישראל, בראייה-לעומק, לבין ריבוי הדעות, שמצבה הוא בינוני וגם רע. פרופ' דרור הסיק מכך, ובצדק, על הליקויים החמורים בהבנת המצב. לדבריו, התברר, כי

התרשמות-יתר מתופעות שליליות בולטות-לעין יחד עם חריפות חילוקי הדעות בין עמדות ערכיות ודבקות עיקשת בתמונות מצב מיושנות מונעות יחדיו את הראייה הנכונה של מצבנו.

פרופ' דרור תלה אשם ותקווה במנהיגות הלאומית. הוא הצביע על דרך הכשרת

לכך רק בסירוב לקבל הערכת-מצב אובייקטיבית. "התזכיר" לראש הממשלה לא זכה לתהודה הראויה גם באשמתו של פרופ' דרור עצמו. כמי שמכיר מקרוב את המערכת הממלכתית והציבורית, שגה פרופ' דרור שגיאה גדולה: הוא העדיף פרפקציוניזם אקדמי – להכין ארבעה ספרים גדושים במידע ובהערכה – על פני תזכיר קצר, בוטה וקולע למטרה. לא בדקתי זאת, אולם מסופקני אם נמצא מי מבין חברי הקבינט, שטרח לקרוא את תזכיריו של פרופ' דרור, על מאות עמודיהם. באותה מידה, לא בחנתי כמה מחברי הכנסת, ובייחוד מבין ראשי ועדותיה, טרחו וקראו את דבריו.

סגנונו ואופיו של התזכיר מנוגדים גם לאינטרס של הפובליציסט, זה האמור לכתוב על הספר, ולהביאו לידיעת הקהל הרחב.

★ הספר, קודם כל, ארוך מדי. להוציא כל אחד ואחד בתחום הדיסציפלינה האישית שלו, אין סיכוי, כי יימצאו רבים, שימצאו כוח ונכונות לעיין ב"תזכיר" מראשיתו ועד סופו.

★ הספר כתוב בלשון "תזכירית" מדי. זה, כמובן, הגימיק של פרופ' דרור, שפרסם את הספר כאילו נועד להיות תזכיר המופנה לראש הממשלה. אלא שזו לשון קשה למי שאינו מורגל בקריאת תזכירים. וכך נוצרה ההחמצה.

★ הספר תיאורטי ואקדמי מדי. לצורכי הקריאה השוטפת חסרה בו הלחוחית, חסרות המחשות, הדגמות והצעות ליישום ולפתרון מיד. בעמ' 180, למשל, כתב המחבר: הבעיות של היום מורכבות יותר מן הבעיות, שעמן התמודדנו בשלב הקמת המדינה.

קביעה כזו, ראוי כי תיתמך בדוגמה אחת, או בשתיים, להמחשת מורכבות זו. אך דוגמאות כאלו אינן מובאות בהמשך הדברים.

המפלגות הציוניות במפה הפוליטית הישראלית: תושיב כל מפלגה צוות, שיציג זו מול זו את הנחות מצעה המפלגתי עם הניתוח של פרופ' דרור. ראוי, כי מלאכה זו תיעשה בחדרי חדרים, בצנעה מוחלטת, מתוך מגמה של עשיית חשבון-נפש מפלגתי נוקב ואמיתי. ואולי, ימצא העוז לשנות כיוון, לתקן את קווי המדיניות כך שזו לא תסטה מדי מהניתוח האובייקטיבי, הנקי מכל פניות.

מפלגה, שתעשה כן, תמצא, כי זו השקעתה החיובית, המעשית והמועילה ביותר. כל שנדרש ממנה זה להוציא כמה שקלים על רכישת הספר, ולעבור על דפיו בעין בוחנת. ואגב, בטוחני כי פרופ' דרור ישמח להעמיד את תזכירו חנם לכל מי שירצה לנהוג כך.

עדיין אין זה מאוחר להפיק תועלת מהערכת-מצב נוקבת זו, ולא להשאירה גנוזה, על מדף הספרים. לא לשם כך טרח פרופ' דרור והשקיע מאמץ אדיר כל כך ב"תזכיר".

התזכיר של דרור הוא מעשה כלאיים בין תופעות חיוביות ובין תופעות שליליות בחברה הישראלית. מחד גיסא הוא הציג את השאלה הקשה – "האם ועד כמה יש לעם היהודי התכונות הדרושות לקיום מדינה", ומאידך גיסא הוא הצביע על המושג "טוב-על" (hypergood), המתייחס לערכים, למידות, לתכונות ולשאיפות, המהוות אחדות, שניתנת לה עדיפות מוסרית עליונה בעיני הפרט בקביעת התייחסותו לאחרים, לאירועים, לחלופות פעולה ולעצמו. ופרופ' דרור נוטה בעניין הזה להשערה בעלת השלכות מרחיקות-לכת: בקרב חלקים גדולים של אוכלוסייתה היהודית של מדינת ישראל וגם בקרב חלק ניכר מהסגל הפוליטי מהווים ערכי הציונות, בנוסח זה או אחר, "טוב-על" (ע' 204). פרופ' דרור הצביע על טוב-על זה, כערך עליון ומלכד, שהנו אחת התשובות המרכזיות למרבית חוליי החברה הישראלית ולליקויים בשיטה הפוליטית הישראלית.

"קיומם של חילוקי דעות חריפים כשלעצמם איננו מהווה חסרון", אליבא דפרופ' דרור (ע' 206), ועשוי אף להיות יתרון. "חילוקי דעות עוזרים להעלות רעיונות חדשים, מרחיבים את קשת החלופות המדיניות, העומדות לדיון, ואין ספק, שהם מתסיסים את הדיון הציבורי, ועשויים גם לעורר יצירתיות רוחנית".

המלצה

לא הבאנו כאן אלא אפס קצה של אינספור נושאים, הנידונים ב"תזכיר". איני יכול, שלא לסכם סקירה חטופה זו בהמלצה מעשית. איני שותף לפרופ' דרור בכל אחד מן הניתוחים ובכל אחת מהערכותיו בתזכירו. אולם, עצם הרשימה הארוכה, המפורטת והכוללת שהציג ראוייה לשמש בסיס לדיון יסודי.

ההמלצה, הנראית לי כמתאימה עם הופעת ה"תזכיר", מופנית אל כל אחת מן